

Сала

Алена Ціхановіч

Праапэравалі адну жанчыну. Скажаў ёй доктар сала ня есьці. А яна: „На што ж мне, доктар, тады жыць, каб скварачкі ня зьесьці?“

„Бяз бульбы і бяз сала куса няма яды для беларуса“, „Выпі чарку, зьезж скварку“ — у гэтым разуменьне здаровага падыходу да жыцця.

Сала належыць рацыёну народу, які прывык цяжка і ўсмак працаваць, сытна і ўсмак пад'есьці. І заўсёды мець запас, кубелец сала, нацёртага часнаком, перасыпанага кменам і сольлю.

Сала — унівэрсальнае. На лусьце хлеба, на патэльні паміж яечняй, на ражончыку пры цяпельцы. Сала — гэта сала. Кавалак дому, узятага ў дарогу, сагрэе, накорміць, ня дасьць прапасьці. Асабліва калі дарога зьнянацку, не па сваёй волі, як высылка, этап, вайна ці турма.

Скурка ў сале, як прыпеў у песьні — скурку смаляць, шкрабуць, чысьцяць да белага, так, каб можна было і бяззубаму дзеду ці дзіцяці даць пасмактаць. Матулі сьведчаць, што многія зь беларускіх дзяцей у ліку першых фразь гаварылі: „Дай шала“.

Пра беларускіх песьняроў ходзіць такі фальклёрны жарт, дасюль не друкаваны: „Якуб Колас крычаў уголас, каб Янка Купала дастаў кусок сала“.

„Сала“ зразумелае абсалютна ўва ўсіх славянскіх мовах. Ягоны варыянт „*sadło*“ даў падставу меркаваньня, што пайшло ўсё ад слова „*садзіць*“ — бо сала гэта тое, што садзіцца на мяса. А колькі яго села ці нарасло, мераюць пальцамі. Кажуць: такі парсюк быў, сала на тры пальцы. Хто разьбіраецца ў сале, лічыць за найлепшае сала з прорасьцю — бел-чырвона-белае.

Салавей

Рыгор Барадулін

Салавей — маленькая шэранькая птушачка з анэльскім голасам. Салаўіны сьпеў зачароўвае, змушае забыцца на ўсё нялюдзкае і змрочнае. У няволі не сьпявае. Быццам бы, каб салавей сьпяваў і ў клетцы, яму выколваюць вочы — гэта ўжо мэтады вядомых органаў. Салавей — сымбаль паэта. Паэта ўтрапёнага, асабліва калі паэт салаўём заліваецца перад каханай, альбо салавае ад бясспаньня, шукаючы рыфму на заповітнае слова, рыфму сьвежую, сваю. Праўда, ад салаўіных гаёў у нашай паэзіі цямнее ў вачох. Салавей сьпявае песьні сьвету і людзям, а людзі, у сваю чаргу, пяюць песьні пра салаўя. Такі шчыры дуэт атрымліваецца. Песьні пра салаўя і самыя ўзвышаныя, кшталту:

Салавей, салавей — пташка дробная і гарэзьлівая,
Салавей, салавей, што на сьвеце саладзей,
Ці гарэлка, ці мядок, а ці ў дзеўкі перадок.

У „Дэкамэране“, памятаеце, дзеўчына лавіла хлапечы салаўя, а ў часе хрэсьбіннай песьні дзед цікавіўся іншым:

А дзед бабу разуваў, пад ножачку паглядаў.
Ой, бабулька, што за зьвер, я ж баюся, каб ня зьеў,
Ці ж ты ў лесе не бываў, чорных зьвяроў не відаў,

Ты, дзядулька, не рабей, эта *птушка-салавей*.
 Ён і сьвішча, і пецць, і спакою не даець.

А ўгадайце аповесьць Зьмітрака Бядулі, якая так і называецца — „*Салавей*“. Высякаюцца лясы, алешнікі, усё цяжэй і цяжэй *салаўю* віць гняздзечка. Але трэба старацца так жыць, каб у душы *салаўі* сьпявалі.

Самагонка

Рыгор Барадулін

Самагонка, саматужка, самаробка, юруха, весялуха, кустоўка. Колькі ласкавых назваў для аднаго паняцця!

Самагонку на Беларусі гналі пры ўсіх рэжымах. *Катлянку* — у катлах (мела прысмак гарэлага). *Паравую* — спецыяльнымі апаратамі рабілі. Каб стала чыстай, як сьляза, *самагонку* пераганялі праз вугаль, праз рачны пясок. У такой тонкай справе, як гнаньне *самагонкі*, вялікае значэньне меў зьмеявік.

Некалі камуністыя пачыналі новы рух у кустох-раёнах — скарачэньне свайго партыйнага апарату. Дык дзядок слухаў, слухаў лектара ды і заўважыў: „Апарат яно скараціць можна, толькі зьмеевіка не чапайце“.

А ў кустох-пералесках *кустоўку* гналі. Бальшавікі выдавалі ўказ за ўказам супраць *самагонкі*, а людзі сьпявалі:

*Самагоначку мы гонім,
 Самагоначку мы п'ем,
 Нам апараты разьбіваюць,
 А мы новыя куюм.*

Глынуўшы першаку, прыгаворвалася: і сьвяты б паскакаў, каб *самагонкі* паспытаў. *Самагонка* была й застаецца самай трывалай валютай. Яе называюць *вадкі даляр*. Гэта *самагонка* падказвае словы скакухам і пяюхам:

*Ашалела галава,
 Ашалелі ногі,
 А каб гэтай галаве
 Прычапілі рогі.*

Самагонка можа зрабіць каго хочаш і бедным, і багатым, і бязрогім, і рагатым.

Самазванец

Сяржук Сокалаў-Воюш

Самсон Самасуй — герой аповесьці Андрэя Мрыя „Запіскі Самсона Самасуя“ — тыповы *самазванец*, які сьве сам сябе на кіраўнічыя пасады.

Звонку *самазванцы* — людзі сьціплыя. Дый навошта выхваляцца, калі плоймы падданных штодня ўзносяць цябе да нябёсаў. Але чым больш хістаецца пад нагамі глеба ў *самазванца*, тым часцей ён пачынае блытаць „мы“ і „я“ — „я зрабіў“, „я задумаў“, „я вырашыў“.

У тлумачальным слоўніку беларускае мовы знаходзім вытворнае: *самазванства* й *самазваны* — той, які самавольна, незаконна прысвой сабе чужое імя, званьне. „Стрэльбай грукнуў у дзьверы, — падае слоўнік прыклад з Аркадзя Куляшова, — „Выходзь да мяне, Гаспадар *самазваны*, на ганак!“.